

РЕСПЕКТ ДЛЯ ТЯГЛОСТІ

(З тайн японської ментальності)

Минув саме рік, як Японія почала війну з двома англосакськими імперіями. За цей час вона вміла вже доволі переконливо продемонструвати силу свого кулака.

Історію цієї війни треба б, властиво, починати з 1853 року, коли американський адмірал Перрі думами своєї ескадри примусив японців відкрити порти для „вільної торгівлі”. Перрі вертався до Вашингтону, як переможець, везучи, як трофей, свіжо-підписаний торговельний договір, а в Токіо йшла одна нарада за другою. Це був поштовх, від якого забута Богом країна Східного Сонця, що жила досі в мирі, плаваючи традиції своєї старої культури, прокинулася і побачила свою безборонність. Почато відразу проводити різні реформи, що переорганізували усе дотеперішнє життя. Незабаром після гостювання Перрі знесено шогунат. Треба згадати, що фактично владу в державі виконував досі шогун. Був це зразу достойник у почеті тенна, яким цей вичувався в різних державних справах. Та згодом шогуні зуміли настільки незалежитися, що правила, як самовладні суверени, залишаючи теннові тільки обрядові функції. Отож шогунат скасовано і, таким чином, піднесено авторитет тенна. Але найважливішою реформою було те, що японську молоді вислали в світ, щоб привезла знання, якого бракувало батькам. Косоокі сини екзотичної країни розіхалися по світу і взяли за науку з усім запалом своєї фанатичної душі. Щороку напливали на університети Німеччини, Англії, Франції, Америки, і вчилися. Тут пильніше від місцевих студентів, упродовж 90-ти років японці вчилися основно, пильно, вперто. А сьогодні вони набули вже стільки знання, що можуть самі дати лекцію. Сьогодні можна вже багато навчитися від них.

На тему т. зв. „душі Сходу” написано, особливо у нас, багато нісенітниць. З нею обов'язково зв'язують такі поняття, як пасивізм, квієтизм, нігілізм. Це в усякому разі була якась неокреслена і хаотична „нірвана”, якій залюбки протиставлено вольову і активістичну „сансару” Заходу. Не беремось полемізувати тут з цим поглядом, якого вартість така ж, як і всіх інших спрощених доктрин. Не будемо теж запускатися у надра „душі Сходу”, бо це уже замазаний, непевна екскурсія. Все ж, можна ствердити, що духовість справжнього азіата в основі відмінна від європейської. Це факт. В чому ця різниця? Її формулює один німецький вчений так: „Народи, закорінені в континентальній масі Азії, дримають у своєму міті. Вони живуть так, як живе селянин серед кругообігу природи. Те, що діялось з ними давно, у неозначений віддалі тисячоліть, залишається для них живе й близьке, хоч би сам спогад був уже замазаний. По різних бурях і потрясіннях вони вертаються автоматично до рівноваги, бо притягальна сила їхнього осередку є завжди велика, щоб могло бути інакше. Зате ми даємо собі швидко й легко раду з різними труднощами, ми готові завжди пристосуватися до змінених форм, метод, обставин. Але ми не вертаємось автоматично до свого осередку — ми мусимо шукати свого коріння. Часто, щоб рятувати свою субстанцію, ми мусимо пробігати думкою поле історії, щоб тут чи там добути точку опору, відшукати своє коріння і себе віднайти”.

Ця характеристика, мабуть, досить влучна. Вона виявляє теж багато особливих проявів японської ду-

ховости. Японія жила довгі сотні літ своїм внутрішнім інтенсивним життям, і по суті живе таким життям далі. Взятися від Європи техніку й форми, вона залишилася вірна собі. Основа японської духовості осталася й далі непорушена. У ній немає місця на будь-яку розхристаність чи роздвоєння. Звідсіля її незвичайна суцільність і стійкість. Та було б помилково вважати, що ця статична маса внутрішнього спокою приводить до якогось квієтизму чи інерції, — навпаки, вона визволяє велетенський наряд активної енергії, інколи непосильної для європейця.

Тут, мабуть, джерело притаманної японцям особливої здібності концентрації. Щоб, напр., добути те, для чого європейець потребує методичних підготовчих студій, японець просто зосереджує всю свою увагу, спрямовуючи її в наміреному напрямку, і досягає своєї мети майже підсвідомо. Закон найвищої концентрації обов'язує насамперед в остаточній пробі сил, у бою. Тому бойове правило самураїв звучить: „З хвилиною, коли починає бій, не існує для вас ніщо, ніщо у світі, тільки ваш супротивник, якого хочете вбити і якого вбити мусите”.

З цим в'яжеться теж відома японська погорда смерті. Поведінка на полі бою, яку ми кваліфікували б як очайдушність чи навіть божевілья, — для японця самозрозуміла. Але треба додати, що, коли особиста відвага є для японського воювача чимось звичайним, дисципліна є його обов'язком, якого не вільно порушити ніяким „геройським” своєвіллям. А втім, ці речі надто відомі, щоб про них розписуватися. Зате для доповнення сказаного згадаймо ще одну цікаву рису японської духовості, яку можна б назвати „респектом для часового зв'язку”.

Філософія вчить нас, що часово відірваним речам не можна дати оцінки. Вони по суті — ніякі: ані добрі, ані злі, — як от елементарні прояви стихії або вчинки божевільного. Їх можна вважати тільки тоді, коли їх зуміємо підвести під якийсь спільний знаменник, під якусь одну тенденцію, що існує в часі. Зв'язок між минулим і сучасним — це єдина основа, на яку можна спертися, щоб не згубитися у хаосі. У японців відчуття цього зв'язку незвичайно сильне.

Року 1940 святкував урочисто тенно Гірогіто, а з ним уся японська нація 2.600-літню річницю існування японського царства. Згідно з традицією теперішній тенно є 124-тий з черги і є в простій лінії нащадком божеського Джімми, що 2.600 літ тому вступив перший на престол. Респект для цієї традиції — однаковий у кожного японця і кожен з них — робітник, учений чи вояк, — однаково обоюдно свого монарха, що, таким чином, дає найкращу запоруку тривкості національної спільноти. А все ж, це не монарх в європейському розумінні, — його становище в японському народі зовсім виняткове. Це становище пояснюється в першу чергу божеським походженням тенна і воно надає формі державного устрою скоріше характер теократії, ніж монархії. Нікому з японців і в думку не прийшло б обурювати становище тенна його „заслугами” чи взагалі будь-яким раціоналістичним міркуванням. Його єдиною „заслугою” є те, що він тенно, і цього японцям досить. Він скоріш панує, ніж править, та на ньому зосереджується уся сила японської душі і це робить його справді великим. Тимто завва прем'єра Тоджо в японському парламенті, що: „всі наші успіхи треба приписати мудрому прововоді його цар-

(Докінчення статті з 12-ої стор.)

ської величності", — напевно щира, хоч і не треба її розуміти дослівно.

В Японії є ще одна цікава установа — це генро. Генро — це щось, наче грецька герузія або римський сенат. У генро засідають колишні державні мужі й достойники. Вони властиво не мають ніяких окреслених компетенцій, але при всіх важних державних актах, у переломових хвилинах голос генро важить багато. Його слухають, як голосу народної душі. Бо члени генро — це не тільки старі, досвідчені люди, це в першу чергу попередники тих, що мають продовжувати їхнє діло. Вони стоять на сторожі зв'язку, як живий символ минулого, як ланка одної черги, що тягнеться 2.600 літ.

По закінченні першої фази війни голова уряду вважав своїм обов'язком скласти звіт перед генро. Японська зброя і цим разом не обманула надій, японський вояк виявився й цим разом кращий від противника. Тут знову можна б багато говорити про прикмети яповського вояка, та ми згадаємо тільки одну. Ось полковник Ніші, член японської військової місії в Німеччині, заявив в одному інтерв'ю: „Я не хотів би надто розводитись про подвиги японської зброї, щоб не вразити нашої старої чесноти — скромності“.

І. А. Витвицький